

ΛΙΛΑ ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ-ΣΩΤΗΡΙΟΥ
mtheodteiser@hotmail.com

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ

1. Η αγωνιώδης αναζήτηση καταλλήλου καταλύματος (1918-1919)

Στις 20 Σεπτεμβρίου 1918 εισέρχεται στις Σέρρες ξανά απελευθερωτής ο ελληνικός στρατός. Μαζί σχεδόν με το στράτευμα έρχεται και η Εθνική Τράπεζα. Στις 17 Οκτωβρίου 1918 «εγκατεστάθη ήρξατο εργαζόμενον το εντανθά υποκατάστημα» αναφέρει ντοκουμέντο, που δημοσιεύτηκε παλιότερα (Αλβανούδης, 1988: 125-136). Πού εγκαταστάθηκε η Τράπεζα, όταν η παντελής έλλειψη καταλυμάτων αναγκάζει ακόμη και το Γενικό Διοικητή Μακεδονίας, τον Κωνσταντίνο Ρακτιβάν, να καταλύσει στη Δράμα; (Τζανακάρης, 1995:105). Το οίκημα περιγράφει λίγους μήνες αργότερα ο διευθυντής του υποκαταστήματος Οδυσσέας Κυρτακόπουλος. Το περιγράφει με τα μελανότερα χρώματα: «Το οίκημα τουρκικού σχεδίου ερειπωμένον εσωτερικώς είναι εκτεθειμένον εις πάντας τους ανέμους... Είναι ανθυγειενόν, βρίθει πολλάν ς ςωφίων, ιδία κορεών και ποντικών, οίτινες κατατρώγουν καθημερινώς ςλικόν και ρουχισμόν μας.... Η θέσις του οικήματος είναι ήδη απόκεντρος και η εγκατάστασις μας πολύ στενόχωρος, η δε χρήσις των οικιακών χρειωδών δυσχερής»¹.

Πάντως η αναζήτηση αξιοπρεπούς οικήματος στην κατεστραμμένη πόλη είναι μια δύσκολη υπόθεση. Όπως ανέφερε τον Μάιο του 1919 ο διευθυντής «κατόπιν των συνεχών ερευνών μας καταλήξαμεν εις μικρόν διόροφον οίκημα κείμενον εις την κεντρικωτέραν οδόν της πόλεως και παραπλεύρως του υποκαταστήματος της Τραπέζης Ανατολής, ήτις τυγχάνει κατά το πλείστον ιδιοκτήτρια»². Η μετεγκατάσταση στο μικρό διώροφο οίκημα των κληρονόμων Χατζή Αβδούλ επί της οδού Διοικητηρίου έγινε τελικά τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Η δικαιολογία για την επίσπευση ήταν ότι στο αρχικό οίκημα επείγονταν να εγκατασταθεί ο αρχιτέκτονας Νικ. Τσακίρης και το συνεργείο των μηχανικών για τη χάραξη του νέου σχεδίου της πόλης.

Ένα ενδιαφέρον ντοκουμέντο, που περιέχεται στο φάκελο της αλληλογραφίας με την Τεχνική Υπηρεσία στην Αθήνα, είναι η επιστολή μέσω της οποίας ο αλευροβιομήχανος και σύμβουλος της μουσουλμανικής κοινότητας Σερρών, ο Φερήτ Ρασήμ Βέη, προσφέρει στην Τράπεζα για 3ετή μίσθωση την οικία του. Η εξέταση της προσφοράς δε φαίνεται να προχώρησε, λόγω της επείγουσας ανάγκης να μετεγκατασταθεί η Τράπεζα. Όμως από το σχεδιάγραμμα που συνοδεύει την αίτηση «της εκ δύο ανωγείων ορόφων εκτός του ισογείου οικίας» του Φερήτ Ρασήμ Βέη στην οδό Διοικητηρίου, έχουμε τη σπάνια

¹ Αρχείο Τ.Υ./Ε.Τ.Ε, Α1/Σ37/Y18.

² Αρχείο Τ.Υ./Ε.Τ.Ε, Α1/Σ37/Y18 (1919-1927) / φάκ. 1, επιστολή με ημερομηνία 8-5-1919: «Το οίκημα τούτο, ούτινος διεπραγματεύθην την μίσθωσιν, περιέχει εις μεν τα άνω διαμερίσματα 4 μικρά δωμάτια εις δε το ισόγειον 3 εξ' όν το εν πολύ μικρόν. Ευρισκόμεθα ούτω και πάλιν εις την ανάγκην επισκευών και προσθηκών άς εν πάσει περιπτώσει δεν θα δυνηθάμεν να αποφύγομεν ως εκ της γενικής καταστάσεως των οικημάτων της πόλεως».

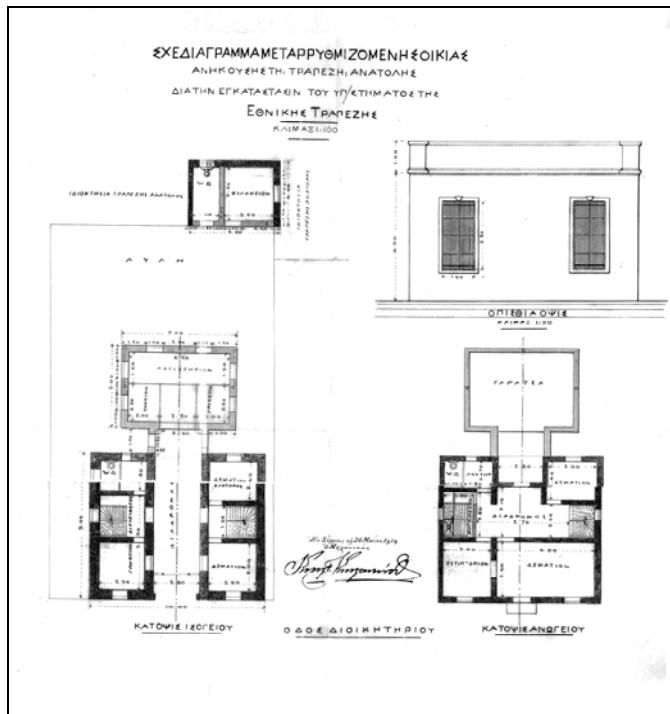
ευκαιρία να δούμε μια μουσουλμανική αστική κατοικία των Σερρών των αρχών του αιώνα (η κατοικία ταυτίζεται πιθανότατα με το μετέπειτα ξενοδοχείο Bristol).

Εικ. 1: Η κατοικία του Φερήτ Ρασήμ Βένη (πηγή: I.A./E.T.E)

Με την εγκατάσταση στην οδό Διοικητηρίου στις 7-8-1919 υποβάλλεται ευθύς αμέσως αίτημα για επείγουσες επισκευές. Στο αίτημα για την επίσπευση της έγκρισης των δαπανών, ο διευθυντής αναφέρει ως επιχείρημα ότι αναμένεται έλλειψη εργατικών χεριών «εκ της αρχόμενης επισκευής πλείστων δημοσίων γραφείων, διοικητηρίου, τηλεγραφείου και σχολείων της πόλεως». Η ζωή στην πολύπαθη πόλη των Σερρών, μετά από μακρά περίοδο υπολειτουργίας, άρχιζε πάλι ορμητικά. Στα τέλη του 1919 η Τράπεζα εγκατέστησε κρήνη στην αυλή του οικήματος (μεταφέροντας το νερό με σωλήνες από το Εσκή Τζαμί), στις 2-7-1920 έβαψε δέκα εξωτερικά παράθυρα και ταυτόχρονα, αφού εκπονήθηκαν τα σχετικά σχέδια, ο διευθυντής άρχισε διαπραγματεύσεις με τα κεντρικά για την επέκταση του οικήματος στο πίσω μέρος¹. Επέκταση που μάλλον δεν έγινε ποτέ (έγιναν μόνο οι επισκευές) αν κρίνουμε από μεταγενέστερη τοπογραφική αποτύπωση. Στο κτίριο κληρονόμων Χατζή Αβδούλ θα παραμείνει η Εθνική για οκτώ χρόνια, μέχρι δηλαδή την τελική εγκατάστασή της στο νεόδμητο κτίριο της πλατείας Ελευθερίας.

¹ Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ι.Α./Ε.Τ.Ε., ο διευθυντής του υποκαταστήματος ζήτησε άδεια για επέκταση του κτιρίου από τον τότε νομομηχανικό Σερρών Γεώργιο Γιαννόπουλο, ο οποίος και ανέλαβε να κάνει και τα σχέδια με αμοιβή 150 δρχ. Κατά πρόχειρο προϋπολογισμό η επισκευή θα κόστιζε 7.543,7 δρχ. Το σχέδιο της επέκτασης σύμφωνα με το ίδιο αρχείο είχε την υπογραφή του μηχανικού Κωνσταντίνου. Την επέκταση ανέλαβε με εργολαβικό συμφωνητικό ο εργολάβος Θωμάς Καράπαπας και την παραλαβή της επιμέτρησης των εργασιών υπέγραψε στις 27-3-1921 ο μηχανικός του Σχεδίου Πόλεων Α. Ακατος.

Εικ.2: Η αρχική εγκατάσταση σε κτίριο της Τράπεζας Ανατολής (πηγή : Ι.Α/Ε.Τ.Ε)

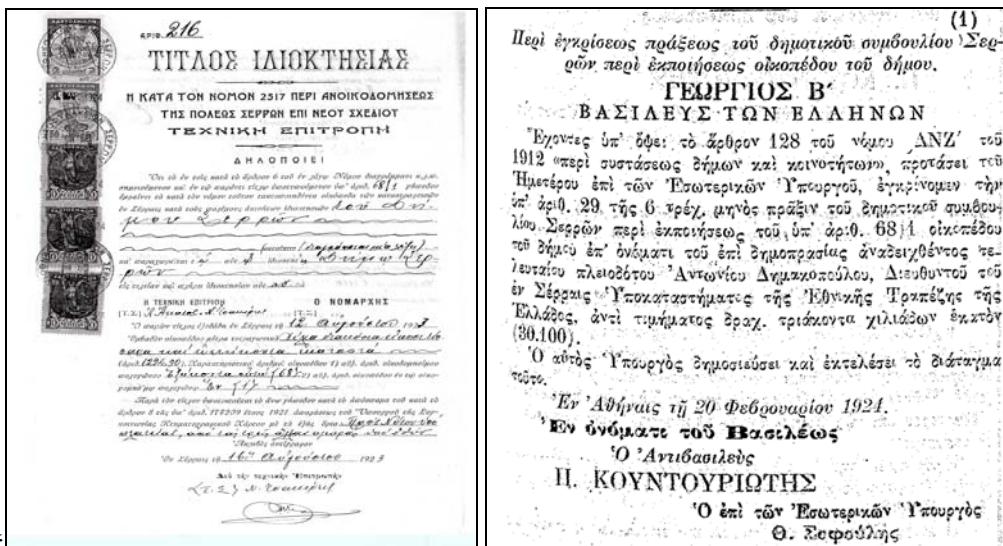
2. Η απόκτηση καταλλήλου οικοπέδου

Εν τω μεταξύ εγκρίθηκε το Σχέδιο των Σερρών και δημιουργήθηκε ένα Νομικό Πρόσωπο Δημόσιου Δικαίου (η Κτηματική Ομάδα) ως συλλογικός ιδιοκτήτης όλων των ακινήτων της πυρικαύστου ζώνης. Μια Τεχνική Επιτροπή ανέλαβε την διεκπεραίωση του Σχεδίου και μέχρι τον Ιούλιο του 1922 διενεργήθηκαν τρεις διανομές οικοπέδων: η Α' διανομή έγινε στις 28-29-30 Οκτωβρίου 1921, η Β' διανομή στις 25-3-1922 και η Γ' διανομή στις 20-7-1922. Ακολούθησε η μικρασιατική καταστροφή και η πλημμυρίδα των 15.000 προσφύγων.

Από τις διανομές που προαναφέρθηκαν, ο Δήμος Σερρών είχε αποκτήσει το με αρ. 68/1 οικόπεδο (εμβαδού 1224,9 τ.μ.). Το οικόπεδο αυτό εκποιήθηκε με πλειοδοτική δημοπρασία στις 21 Ιανουαρίου 1924 και το απέκτησε η Τράπεζα αντί τιμήματος 30.100 δρχ. Το αποτέλεσμα της δημοπρασίας εγκρίθηκε από τον υπουργό εσωτερικών Θ. Σοφούλη και δημοσιεύεται στο ΦΕΚ με αρ. 40/ τ. Α /23-2-1924 και μεταγράφηκε (αρ. μεταγραφής 1198) στον 5^ο τόμο του υποθηκοφυλακείου Σερρών. Ένα οικόπεδο που είχε προαποφασισθεί βέβαια να της δοθεί. Δεν είναι τυχαίο ότι σ' επιστολή του με ημερομηνία 25 Ιουνίου 1923 προς τη Διοίκηση της Εθνικής Τράπεζας (δηλαδή λίγους μήνες νωρίτερα) ο τότε Δήμαρχος Σερρών Επαμεινώνδας Τικόπουλος εκθείαζε τα προτερήματα του συγκεκριμένου οικοπέδου (με αρ. τίτλου ιδιοκτησίας 216/16-8-1923) ως εξής: «ο δια την ανέγερσιν καταστήματος της Εθνικής Τραπέζης επίτηδες υπό της Τεχνικής

Υπηρεσίας του Σχεδίου της Πόλεως και του Δημοτικού Συμβουλίου προς τον σκοπόν τούτον καθορισθέν κείται εις το κέντρον της πόλεως και εις το κέντρον της αγοράς και από σημερινής και από μελλοντικής απόψεως».

Τι είχε συμβεί; Όπως εξιστόρησε στην επιστολή του ο τότε Δήμαρχος, έκταση 8000 τ.μ. της πυρίκαυστου είχε παραχωρηθεί σε τρεις μεγάλες καπνεμπορικές εταιρείες με τη δέσμευση να κτίσουν σ' αυτήν καπναποθήκες. Προσδοκούσε δε ο Δήμαρχος ότι η ανέγερση αυτών των καπναποθηκών «θέλει δώση μεγάλην ώθησιν εις την ανοικοδόμησιν και γεννά την γλυκείαν ελπίδαν περί ταχείας αναγεννήσεως της πόλεως μας» (ΙΑ/ΕΤΕ/Α1/Σ37/Υ18). Με την ίδια λογική το οικόπεδο με αρ. 68/1 προσφέρεται στην Ε.Τ.Ε: με την «γλυκεία ελπίδα» να ενισχύσει τόσο την τοπική οικονομία, όσο και τους δεσμούς με την μητέρα-πατρίδα. Και προσφέρεται σε ιδιαίτερα καλή τιμή, κάτω από 300 δρχ. / τ.μ., όταν η Τεχνική Επιτροπή το αποτιμά 50.000 δρχ., περίπου δηλαδή 400 δρχ. / τ.μ. Έτσι η Εθνική απέκτησε το πιο περίοπτο οικόπεδο της νέας πόλης. Και απάντησε σ' αυτήν τη γενναιοδωρία ανεγείροντας ένα αληθινό μέγαρο.

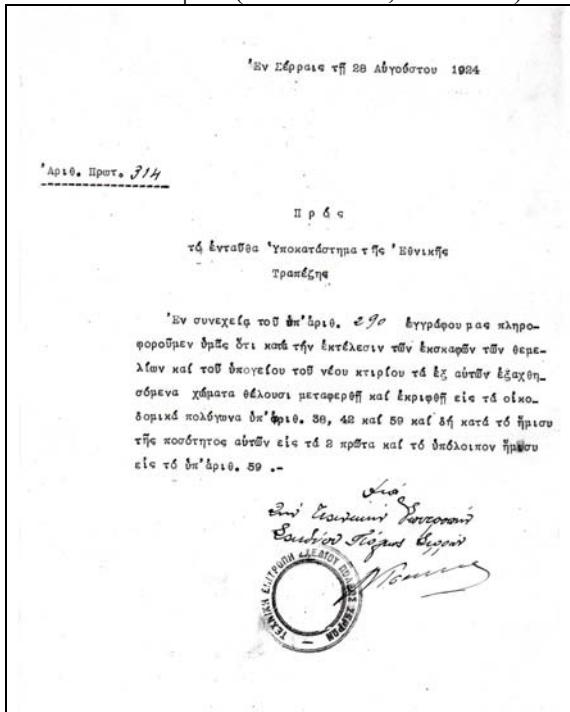

Εικ. 3: Αριστερά: Ο τίτλος ιδιοκτησίας του οικοπέδου (πηγή: Ι.Α/Ε.Τ.Ε). Δεξιά: Το αποτέλεσμα της δημοπρασίας όπως δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 40/A/ 23-02-1924.

3. Το νέο κτίριο. Η προετοιμασία της ανέγερσης

Οι προετοιμασίες της ανέγερσης ξεκίνησαν το ίδιο καλοκαίρι. Με έγγραφό του προς την Τράπεζα ο τότε νομομηχανικός Σερρών Γεώργιος Γιαννόπουλος αυτοπροτείνεται να αναλάβει την επίβλεψη. Στις 13 Αυγούστου 1924 κατατίθεται αίτηση προς το Γραφείο Σχεδίου Πόλεως Σερρών να κατεδαφιστούν τα υπάρχοντα παραπήγματα καθώς και προσχέδιο χάραξης θεμελίων για να βγει η οικοδομική άδεια. Στις 18 Αυγούστου 1924 ο διευθυντής του υποκαταστήματος ενημερώνει τα κεντρικά ότι το Γραφείο Σχεδίου Σερρών αρνήθηκε να δώσει την «αιτηθείσα» άδεια, γιατί αφενός δεν υπεβλήθησαν όλα τα διαγράμματα και αφετέρου γιατί η ορθογώνια χάραξη του κτιρίου δε συμφωνούσε με το πολυγωνικό σχήμα του οικοπέδου. Θα έπρεπε -επειδή κατά τον οικοδομικό κανονισμό

των Σερρών, η τοποθέτηση επί της οικοδομικής γραμμής ήταν υποχρεωτική- είτε να τροποποιηθούν τα σχέδια, είτε να δοθεί παρέκκλιση. Η επιστολή τελείωνε με την παράκληση προς τη Διοίκηση να ενεργήσει τα δέοντα προς το Υπουργείο Συγκοινωνιών, ώστε να διαταχθεί σχετικά και το Γραφείο Σχεδίου Σερρών. Πράγμα που έγινε, αν κρίνουμε από το τελικό αποτέλεσμα. Εν τω μεταξύ τα οριστικά σχέδια αποστέλλονται ταχυδρομικά από την Αθήνα στις Σέρρες και ο πρόεδρος της Τεχνικής Επιτροπής αρχιτέκτων Νικ.Τσακίρης υποδεικνύει τους χώρους, όπου θα έπρεπε να μεταφερθούν και να ριφθούν τα προϊόντα των εκσκαφών (στα Ο.Π. 38, 42 και 59).

Εικ. 4: Οδηγίες από τον πρόεδρο της Τεχνικής Επιτροπής Σχεδίου Πόλεως Νικ. Τσακίρη για την ρίψη των εκχωματώσεων σε άλλα Ο.Π. (πηγή: Ι.Α./Ε.Τ.Ε)

Στο Ιστορικό Αρχείο της Τράπεζας διασώζεται -ανυπόγραφο και αχρονολόγητο- τρισέλιδο έγγραφο, που αναφέρεται στην προκήρυξη αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για τη μελέτη του υποκαταστήματος Σερρών. Μεταξύ των άλλων αναφέρεται ότι από άποψη «κτηριακής αρχιτεκτονικής οι κ.κ. αρχιτέκτονες είνε ελεύθεροι να εφαρμόσωσιν ρυθμόν Ελληνικόν Αρχαϊκόν ή Βυζαντινόν». Προβλεπόταν και τρία βραβεία (50.000, 30.000 και 10.000 δρχ. αντίστοιχα). Αυτή η διττή κατεύθυνση ως προς τον ενδεδειγμένο ρυθμό των υποκαταστημάτων της Ε.Τ.Ε., που επισημάνωμε προηγουμένως, δηλαδή Ελληνικός-Αρχαϊκός ή Βυζαντινός ρυθμός, ήταν μια συνειδητή ενέργεια, που οι μηχανικοί της Ε.Τ.Ε. ακολούθησαν με συνέπεια σ' όλα τα έργα τους κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου¹. Αν και προηγούνται σε αριθμό και μέγεθος τα κλασικιστικά κτίρια, όπως

¹ Ο κλασικισμός του μεσοπολέμου ονομάστηκε συντηρητικός ή αναβιωμένος κλασικισμός και ταυτίστηκε με τα ολοκληρωτικά καθεστώτα της Ευρώπης: δωρικές κολώνες, αετώματα, συμμετρία, στιβαρές και άκαμπτες μορφές. Όμως στην Ελλάδα αντιμετωπίστηκε ως επιστροφή στην «παραδόση» του τόπου. Για παράδειγμα στο σύγγραμμα του καθηγητή ρυθμολογίας στη Σχολή Καλών Τεχνών του Ε.Μ.Π., του Τσιπούρα (1921),

των Σερρών, Δράμας, Ξάνθης, Θεσσαλονίκης -έργα κυρίως του Ζουμπουλίδη- δεν λείπουν τα νεοβυζαντινά, όπως των Ιωαννίνων, Κοζάνης και Φλώρινας (το τελευταίο θεωρείται έργο του αρχιτέκτονα της Εθνικής Τράπεζας Αριστομένη Βάλβη). Δεν γνωρίζουμε εάν τελικά έγινε αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για το υποκατάστημα Σερρών, εάν δηλαδή τα σχέδια που εφαρμόστηκαν προήλθαν από διαγωνισμό ή εκπονήθηκαν εκ των ενότων από την Τεχνική Υπηρεσία της Τράπεζας. Πάντως το μεγαλόπρεπο μέγαρο κλασικού ρυθμού που τελικά κτίστηκε στην πόλη των Σερρών, ταίριαζε στην εικόνα που η Εθνική Τράπεζα ήθελε να προβάλλει. Της «παραδοσιακής», μεγάλης Τράπεζας, που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής και χρησιμοποιεί την τρέχουσα τεχνολογία και τα καλύτερα διαθέσιμα υλικά.

4. Η αρχιτεκτονική μορφολογία του κτιρίου

α. Ο νεοκλασικός ιστορισμός του Ν. Ζουμπουλίδη

Τα σχέδια της μελέτης των Σερρών χρονολογημένα από το 1925 δεν φέρουν υπογραφή αρχιτέκτονα-μελετητή. Όμως το γενικότερο αρχιτεκτονικό ύφος, αλλά και το συνεχές ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο έργο του Νικολάου Ζουμπουλίδη, δεν αφήνουν αμφιβολίες για την πατρότητα. Το αρχιτεκτονικό ιδίωμα του Ζουμπουλίδη, καλές αναλογίες, κλασικά -ίσως υπερτονισμένα πρόπυλα- επιμελημένη κατασκευή, γερμανική αυστηρότητα είναι εμφανές. Επηρεασμένος από τα ευρήματα των αρχαιολόγων στην Κνωσσό και τις Μυκήνες ο Ζουμπουλίδης εμμένει στα μινωικά και μυκηναϊκά πρότυπα σε πολλά έργα του.

Για το γερμανοσπουδαγμένο Νικ. Χ. Ζουμπουλίδης (1888-1969) και το αρχιτεκτονικό του έργο, παρόλο που λείπει μια μονογραφία, υπάρχουν διάσπαρτες βιβλιογραφικές αναφορές¹. Γεννήθηκε στη Σινάσση της Μικράς Ασίας, σπούδασε αρχικά στη Σχολή Καλών Τεχνών της Κωνσταντινούπολης (1908) και μετά από δύο χρόνια εργασίας στο Υπουργείο Εφκαρφίου μετέβη στο Βερολίνο, όπου ολοκλήρωσε τις σπουδές του το διάστημα 1910-1912. Στο Βερολίνο εργάστηκε στην Αρχιτεκτονική Υπηρεσία του Βοτανικού κήπου και στη συνέχεια διορίστηκε στην εκεί υπηρεσία Νέων Μουσείων. Το 1915 επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε δημοτικός μηχανικός στο δήμο Βόλου. Το 1917 μετακινήθηκε στην Αθήνα, στην Τεχνική Υπηρεσία της Εθνικής Τράπεζας ως βοηθός αρχικά του τότε διευθυντή Αριστείδη Μπαλάνου. Το 1920 έγινε προϊστάμενος της Τ.Υ. και μετά το θάνατο του Μπαλάνου το 1927 ανέλαβε τη διεύθυνση.

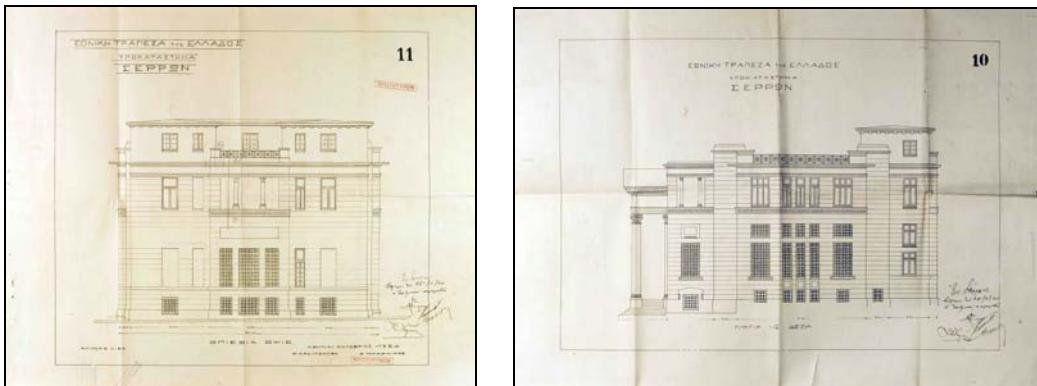
Τα σπουδαιότερα έργα του ήταν το υποκατάστημα της Τράπεζας στον Πειραιά (σημερινό κτίριο του ΝΑΤ), το κτίριο του Χρηματιστηρίου Αθηνών και το κτίριο του Ιστορικού Αρχείου της Ε.Τ.Ε. Επικεφαλής πολυμελούς ομάδας αρχιτεκτόνων σχεδίασε το κεντρικό κτίριο της Τράπεζας της Ελλάδος. Εκτός Αθηνών συντόνισε την ανέγερση του υποκαταστήματος κατάστημα της Ε.Τ.Ε στη Θεσσαλονίκη (που διαιρέθηκε άμεσα σε δύο τμήματα για να στεγάσει και τη νεοσύστατη Τράπεζα της Ελλάδος) και τα

διατυπώνεται η άποψη ότι η ελληνική αρχιτεκτονική πρέπει να εγκαταλείψει «το γαλλικό, αγγλικόν και ξένον εν γένει χρώμα και να επιστρέψει στις πηγές της, τον αρχαίο και τον βυζαντινό πολιτισμό».

¹ Δραστηριοποίηθηκε στο Σύλλογο Αρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ), στην διοίκηση του οποίου εκλέχτηκε αρκετές φορές. Βιβλιογραφικές αναφορές για τον Ν. Ζουμπουλίδη εντοπίστηκαν στο περ. ΕΜΕΙΣ της Ε.Τ.Ε, στον κατάλογο των μελών του ΤΕΕ (1934) και σε διάφορες επί μέρους μελέτες.

υποκαταστήματα στην Κόρινθο, Ναύπλιο, Μεσσήνη, Ζάκυνθο, Θήβα, Λαμία, Σέρρες, Δράμα, Μυτιλήνη, Σάμο και Ξάνθη. Υπήρξε πρωτεργάτης μαζί με τον διοικητή Ιωάννη Δροσόπουλο του σχεδιασμού και της ανοικοδόμησης της Φιλοθέης, του συνεταιριστικού προαστίου των υπαλλήλων της Εθνικής Τράπεζας.

Στο υποκατάστημα των Σερρών ο αρχιτεκτονικός αρχαϊσμός του Ζουμπουλίδη φαίνεται ειδικότερα στη διαμόρφωση των τεσσάρων γωνιακών ανοιγμάτων στον άνω όροφο, με τους αράβδωτους κίονες, χρωματισμένους σε απομίμηση μαρμάρου και τους τέσσερις ογκώδεις ορθογωνικούς πεσσούς του προπύλου που συνιστούν και το κυρίαρχο στοιχείο της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Η βάση των πεσσών επενδύεται με μάρμαρο, ο κορμός τους δέχεται επεξεργασία με artificiel και επιστέφονται με τσιμεντένια κιονόκρανα ιωνικού τύπου. Τη στάθμη της βάσης του απλού κλασικού επιστυλίου, τονίζει και επεκτείνει νοητά στο υπόλοιπο κτίριο τσιμεντένια ταινία με εγχάρακτο μαίανδρο. Ο μαίανδρος αυτός μαζί με τα πλατιά πλαίσια στους φεγγίτες, τις ραβδώσεις στο επίχρισμα της τοιχοποιίας, την οδοντωτή ταινία κάτω από το προτεταμένο γείσο και το συμπαγές στηθαίο του δώματος τονίζουν ακόμη περαιτέρω το κλασικιστικό ύφος του κτιρίου. Στην πλαγιά δεξιά όψη, η κλιμάκωση των όγκων επαναλαμβάνεται με τον άξονα συμμετρίας να τονίζεται με τρία υψίκορμα ανοίγματα. Στην πλαγιά αριστερή όψη κυριαρχεί η επιβλητική είσοδος στην κατοικία του διευθυντή, με το κλασικό θύρωμα και την αετωματικό επίστεψη. Τέλος η πίσω όψη, έχοντας μικρότερη ογκοπλαστική δύναμη, εντυπωσιάζει με τη loggia, τον κλειστό εξώστη με τους δύο κίονες με τα ιωνικού τύπου κιονόκρανα.

Εικ. 5: Σχέδια όψεων (πηγή: Ι.Α./Ε.Τ.Ε.)

β. Η τυπολογία του κτιρίου

Το ελεύθερα τοποθετημένο κτίριο στο οικόπεδο (που ταυτίζεται με το Ο.Π. 68), με περιμετρική αυλή και ανεξάρτητη είσοδο στα δυτικά για την κατοικία του διευθυντή, είναι το μεγαλοπρεπέστερο -μετά το Διοικητήριο- κτίριο στην πόλη των Σερρών. Το γεγονός ότι το οικόπεδο της Τράπεζας καταλάμβανε ένα ολόκληρο οικοδομικό πολύγωνο υπήρξε ευνοϊκό για τους μηχανικούς της Τεχνικής Υπηρεσίας, η οποία σε άλλες περιπτώσεις (όπως για παράδειγμα στην Δράμα) επενέβαινε με επιστολές της στους μελετητές του αντίστοιχου Σχεδίου Πόλεως ζητώντας τροποποιήσεις, ώστε το οικόπεδο της Τράπεζας να περιβάλλεται από δρόμους για λόγους ασφάλειας. Στο ισόγειο του κτιρίου των Σερρών κυρίαρχη είναι η θέση της ψηλοτάβανης κεντρικής αίθουσας

συναλλαγών¹. Στο υπόγειο, με προδιαγραφές καταφυγίου, βρισκόταν το αρχειοστάσιο. Στον όροφο ήταν χωροθετημένο το λογιστήριο και πέντε δωμάτια που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά για τη στέγαση των υπηρεσιών της Αγροτικής Πίστης (1929) και της Υπηρεσίας Διαχείρισης Ανταλλαξίμων (1936). Τέλος, ο πολυτελής άνω όροφος με τα δώδεκα δωμάτια, τη μεγάλη κουζίνα και την τεράστια βορινή τραπεζαρία με τον κλειστό εξώστη ήταν η κατοικία του Διευθυντή. Στη τραπεζαρία αυτή έγιναν κατά καιρούς λαμπρές δεξιώσεις. Από τα δώδεκα δωμάτια, τα δύο είχαν ιδιαίτερο λουτρό και αποτελούσαν μια σουίτα, πολυτελώς επιπλωμένη αποκλειστικά για τη φιλοξενία υψηλών προσωπικοτήτων. Εκεί έμεινε και ο Ελευθέριος Βενιζέλος όταν επισκέφθηκε για τρίτη και τελευταία φορά την πόλη το 1930. Στο όροφο αυτό και πίσω ακριβώς από το αέτωμα της πρόσοψης υπήρχε ένα ευρύχωρο ανθοκήπιο, μια θαυμάσια serrata, που τον χειμώνα προστατευόταν από άθραυστο υαλοστάσιο.

Εικ. 6: Τοπογραφικό διάγραμμα του οικοπέδου με τη θέση του κτιρίου (Τ.Υ/Ε.Τ.Ε)

5. Ανοιξη του 1925: Ο Ξ. Αιγίδης αναλαμβάνει την επί τόπου επίβλεψη

Η επίβλεψη ενός τόσο φιλόδοξου έργου δεν μπορούσε να περιορισθεί στην επικουρική συνδρομή του νομομχανικού Γιαννόπουλου. Η Τράπεζα αντιλαμβάνεται, ότι για να εκτελεσθεί σωστά το απαιτητικό αυτό έργο, θα έπρεπε να ορισθεί επί τόπου αρχιτέκτονας. Έτσι δίνεται εντολή στον νεοπροσληφθέντα Ξενοφάνη Αιγίδη να μεταβεί στις Σέρρες και να διευθύνει επιτόπου τις εργασίες.

Ο Ξενοφάνης Αιγίδης γεννήθηκε στην Μαλακοπή της Καππαδοκίας στις 22-12-1898. Τελείωσε το Ζωγράφειο Γυμνάσιο στην Κωνσταντινούπολη², σπούδασε στο Ε.Μ.Π. και ήταν ανιψιός του Νικ. Ζουμπουλίδη³. Πήρε το δίπλωμα του αρχιτέκτονα τον Ιούλιο του

¹ Η τυπολογική οργάνωση των κτιρίων των τραπεζών έλκει τα πρότυπά της από το κτίριο που σχεδίασε ο Joan Soane για την Τράπεζα της Αγγλίας. Βλ. N. Pevsner, *Exchanges and Banks. A history of building types*, London 1984, σσ. 199-200.

² Αναφέρεται ως μαθητής του Ζωγραφείου Γυμνασίου κατά το σχολικό έτος 1915-16. Βλ. Π. Στράντζαλης, *H Σχολή της Παναγίας (1833) και το Ζωγράφειο Γυμνάσιο (1893)*, Εταιρεία Μελέτης της καθ' Ημάς Ανατολής, Αθήνα 2003, σ. 367.

³ Αδελφός του ήταν ο Αριστοκλής Ι. Αιγίδης (1889- 1936), διαπρεπής δημοσιογράφος και ερευνητής του προσφυγικού φαινομένου, συγγραφέας του βιβλίου με τίτλο «Η Ελλάς χωρίς τους πρόσφυγας». Ο Αριστοκλής Αιγίδης αποφοίτησε από το Ελληνογαλλικό Λύκειο Χατζηχρήστου της Κωνσταντινούπολης, το 1906 και αφού δίδαξε για μερικά χρόνια σε σχολεία της Μικράς Ασίας επανήλθε στην Κωνσταντινούπολη, όπου σπούδασε Νομικά. Συγχρόνως εργάζόταν στην εφημερίδα Νεολόγος του Σταύρου Βούτυρα. Κατά τη

1924 και προσλήφθηκε αμέσως στην Τράπεζα. Μετά από λίγους μήνες εμπειρία στα κεντρικά γραφεία ανέλαβε την επίβλεψη των εργασιών του υποκαταστήματος στη Λαμία. Στις 3 Απριλίου 1925 έφθασε στις Σέρρες και σε δύο μέρες υπογράφει τον πρώτο λογαριασμό: 600 δρχ. για τους καραγωγείς και τους εργάτες εκσκαφής των θεμελίων. Τους επόμενους μήνες ο Αιγίδης ασχολήθηκε με την προετοιμασία της ανέγερσης, ενώ τον Αύγουστο έφθασε στην πόλη ο έμπειρος διευθυντής της Τεχνικής Υπηρεσίας, ο Αρ. Σ. Μπαλάνος, για έναν τελικό επί τόπου συντονισμό και στις 24-9-1925 παρουσία και του Ιωάννη Ισηγόνη, πολιτικού μηχανικού της Τράπεζας, τέθηκε ο θεμέλιος λίθος.

Εικ. 7: Η θεμελίωση του υποκαταστήματος (Τζανακάρης, 1995: 165)

6. Υλικά κατασκευής και το σύστημα των υπεργολαβιών

Το σύστημα δόμησης ήταν λιθοδομή (ως προς τη θεμελίωση και το ημιυπόγειο) και οπτοπλινθοδομή (για το ανώγειο και τους ορόφους). Το οπλισμένο σκυρόδεμα χρησιμοποιείται τολμηρά, γεφυρώνοντας μεγάλα ανοίγματα στα πατώματα, αλλά και ως υλικό πλήρωσης κλασικιστικών μορφολογικών στοιχείων, όπως το αέτωμα, οι κίονες στο εσωτερικό του κτιρίου και στον όροφο και οι πεσσοί του προπύλου. Σημειώνουμε ότι χρησιμοποιείται οπλισμένο σκυρόδεμα, παρότι η γνώση των ποιοτικών προδιαγραφών του βρίσκεται ακόμη στα πρώτα στάδια. Δράστης του εγχειρήματος ο σπουδαγμένος στο Πολυτεχνείο της Λωζάννης πολιτικός μηχανικός τη Τράπεζας, ο Ιωάννης Ισηγόνης, συνομήλικος του Αιγίδη, που δικαίως ποζάρει στις σχετικές φωτογραφίες πριν την σκυροδέτηση. Ο Ισηγόνης εξοικειώθηκε με τις μελέτες οπλισμένου σκυροδέματος κατά την διάρκεια της εργασίας του σε μεγάλη εταιρεία της Φιλανδίας (Ισηγόνη, 1995). Ήταν γιος του γιατρού Μιχαήλ Ισηγόνη, που διέπρεψε στη Σμύρνη στο γύρισμα του αιώνα, και η κοσμοπολίτικη εμπειρία του φαίνεται ακόμη και στις ενδυματολογικές του προτιμήσεις. Με τον συνομήλικο του Αιγίδη ανέπτυξαν προσωπική φιλία και εκτενή αλληλογραφία.

διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου προσέφερε και ειδικές εθνικές υπηρεσίες σε βαθμό που τον φυγάδευσαν στην Ελλάδα. Βλ. Αριστοκλής Αιγίδης, *Επτάλοφος*, Ιούνιος 1993, δ. 27. σ.8

Εικ. 8: Σκυροδέτηση του υποκαταστήματος Σερρών (αρχείο Ι. Ισηγόνη, Ι.Α./Ε.Τ.Ε.)

Το έργο εκτελέστηκε με επί μέρους υπεργολαβίες. Για κάθε υπεργολαβία γινόταν μειοδοτικός διαγωνισμός και υπογράφονταν εργολαβικό συμβόλαιο, αρχής γενομένης από την υπεργολαβία «χωματισμών». Μετά από έρευνα στο αρχείο του τότε συμβολαιογράφου Κ. Τριανταφυλλόπουλου στα Γ.Α.Κ. Σερρών εντοπίστηκαν δέκα τέτοιες υπεργολαβίες, που αφορούσαν, είτε προμήθεια πρώτων υλών (όπως 800 κ.μ. αργούς λίθους από το λατομείο Αγίου Ιωάννη, 1500 καντάρια ασβέστη, 3000 αγκωνάρια από το λατομείο Bella Scaba), είτε απλές εργασίες (όπως κατασκευή τοιχοποιίας, κιγκλιδωμάτων ισογείου, εξωτερικά επιχρίσματα κ.λπ.). Μικρές συμπληρωματικές

ποσότητες υλικών αγοράστηκαν από καταστήματα των Σερρών, όπως σάκοι τσιμέντου από το κατάστημα «Μόσχου Ν. Μόσχου» και το κατάστημα «Σωτήριος Γ. Μασιαλάς και Υιός», ξυλεία από την αποθήκη «Σ. Σωτηρόπουλου» και από την αποθήκη «Π. Παπάζογλου & Γ. Συνάνογλου» κ.λπ. Το «καρά γιαπί» έγινε από ντόπιους τεχνίτες και με υλικά από την περιοχή γιατί (πλην των πλακών οπλισμένου σκυροδέματος) δεν απαιτούσε ειδική τεχνογνωσία.

Δεν συνέβαινε το ίδιο με τα υλικά πληρώσεως, που ήλθαν κυρίως από Αθήνα. Επικάλυψη δαπέδων με εισαγόμενα ιταλικά τσιμεντοπλακίδια, του οίκου Guillardi, ξύλινα κουφώματα σουηδικής ξυλείας από το ηλεκτροκίνητο αθηναϊκό εργοστασίου των Αδελφών Ι. Μολακατέ. Τα ανάγλυφα κοσμήματα, όπως τα τσιμεντένια κιονόκρανα και ο μαίανδρος της πρόσοψης, τα πασαμέντα, οι ροζέτες, τα γύψινα πιλάστρα, τα γύψινα κιονόκρανα και η διακόσμηση της οικίας του διευθυντή, εκτελέστηκαν από το αθηναϊκό εργαστήριο του Μηνά Μιλσανή (που έστειλε για την εργασία αυτή δύο ελαιοχρωματιστές και έναν γερμανό γυψογλύπτη)¹. Το ηλεκτρολογικό υλικό στάλθηκε από την αποθήκη ηλεκτρικών ειδών του Χρήστου Μπολάνη της Αθήνας.

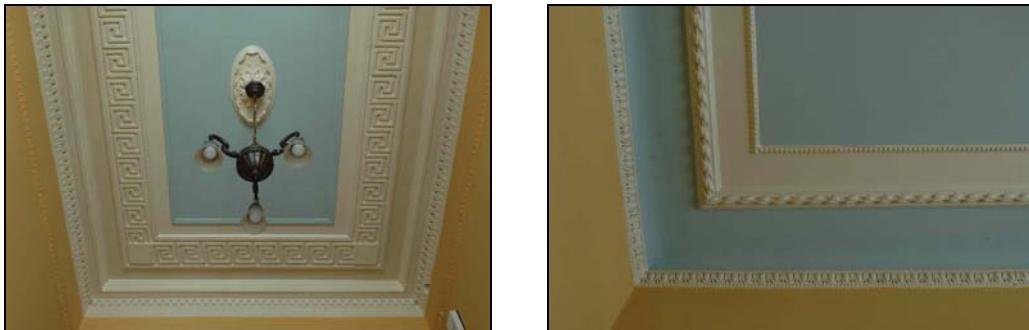
Εικ. 9: Αριστερά: Άποψη του πεσσού στο πρόπυλο. Δεξιά: Επιστολόχαρτο του Μηνά Μιλσανή. Ο Μιλσανής (οδός Πατησίων 41-Αθήνα) ανέλαβε και πολλά άλλα έργα της Τράπεζας (πηγή: Ι.Α./Ε.Τ.Ε.).

Για τα είδη υγιεινή προσφορές υπέβαλλαν οι Θεσσαλονικείς Nahmias & Banaba, Βίκτωρ Γιάκοελ και Γαλερί Μοδέρν (Ρεβάχ, Ζαδόκ, Λεβή και Σία), αλλά τελικά το έργο ανέλαβε ο εργοληπτικός οίκος Γ. Φορτούνας της Αθήνας. Ο ίδιος οίκος ανέλαβε και την εγκατάσταση καλοριφέρ². Οι υαλοπίνακες αγοράστηκαν από τον υαλοπώλη Σίντο Σάδι της Θεσσαλονίκης. Πατώματα pitch pine από τον Θεσσαλονικό Ι. Αλτίνογλου. Τα guichets ανέλαβε ο αθηναϊκός οίκος επίπλων Μιχ. Νικ. Φιλιππάκη³. Γενικότερα χρησιμοποιήθηκαν εταιρείες και επαγγελματίες με έδρα την Αθήνα και δευτερευόντως τη Θεσσαλονίκη.

¹ Προσφορά υπέβαλλε και ο οίκος Β. Βενετσάνος και Αδελφός (Διακοσμήσεις Οικοδομών). Προσφορά για ηλεκτροκίνητη αντλία νερού υπέβαλλαν οι Γ. Σαλλιάρης και Α. Φ. Χαρίτος από την Θεσσαλονίκη.

² Προσφορές για την εγκατάσταση καλοριφέρ υπέβαλλαν οι εταιρείες: Τέκτων, Γ. Φορτούνας, Καμήλος και Ισσάρης.

³ Προσφορές για τα guichets του λογιστηρίου υπέβαλλαν και οι Απέργης και Ανδρουλάκης.

Εικ. 10: Γύψινες διακοσμήσεις του Μηνά Μιλσανή στο εσωτερικό του κτιρίου

Σημειωτέο ότι τα περισσότερα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, εισήχθηκαν με ατέλεια από το εξωτερικό. Η διαδικασία ήταν αρκετά πολύπλοκη και χρονοβόρα γιατί εμπλέκονταν το Τελωνείο, το Πολεοδομικό Γραφείο, οι λογιστικές υπηρεσίες και οι μηχανικοί της Τράπεζας. Τα υλικά έφταναν στο λιμάνι της Θεσσαλονίκη και από εκεί αφού εκτελωνίζονταν, μεταφέρονταν στο εργοτάξιο. Δεν έλειψαν δυσκολίες, παρεξηγήσεις και διαφορές. Η οικονομία ήταν μια παράμετρος που απασχολούσε τους μηχανικούς της Τράπεζας, κυρίως όμως τους ενδιέφερε η υψηλή ποιότητα των υλικών και των εγκαταστάσεων.

Εικ. 11: Άποψη του κτιρίου κατά τη φάση ανέγερσης (πηγή: Ι.Α./Ε.Τ.Ε)

7. Μικρές παράπλευρες ιστορίες

Υπενθυμίζουμε ξανά ότι κύρια πηγή των πληροφοριών μας υπήρξαν οι φάκελοι της ανέγερσης στο Ι.Α./Ε.Τ.Ε. Η πολύτιμη αυτή πηγή περιέχει δυσεύρετες πληροφορίες, όπως για τον αρχικό χρωματισμό του κτιρίου: «άρχισε ο υδροχρωματισμός σε τόνους μαλτεζόπλακας, όπως σχετικώς μας είχε πει ο κ. Ζουμπουλίδης», αναφέρει σε επιστολή του ο Αιγιδης ή τα σχόλια του ιδίου στην εκτιμητική έκθεση που συντάσσει μετά τη

μετάβασή του στη Νιγρίτα για την αυτοψία ενός οικοπέδου. Στην προαναφερθείσα εκτιμητική έκθεση του Αιγίδη εμπεριέχονται πολύτιμα στοιχεία για την αξία των υλικών και γενικότερα για το κόστος των έργων στην περιοχή Σερρών. Όπως επισημαίνει ο αρχιτέκτων το κόστος των υλικών στη Νιγρίτα θα είναι υψηλότερο απ' αυτό των Σερρών, γιατί θα επιβαρύνεται με το κόστος των δασμών και τα μεταφορικά: «Δεδομένου ότι εν Σέρραις μας στοιχίζει η οικοδομή περατωμένη 580 δρχ /κ.μ περίπου, εν Νιγρίτη άνευ ουδεμίας πολυτελείας δεν πρέπει να στοιχίσῃ ολιγότερον των 450 δρχ. το κ.μ. οικοδομής».

Στους φακέλους του αρχειακού υλικού στο Ι.Α./Ε.Τ.Ε., δίπλα στην τυπική-υπηρεσιακή αλληλογραφία για την πορεία του έργου παρεισφύουν σκαριφήματα με μολύβι του επιβλέποντα μηχανικού, προσωπικά σημειώματα και αιτήματα, σχόλια για παράλληλες δουλειές¹. Ένας ιστός παράπλευρων πληροφοριών, που μπορεί να αποτελέσει τον καμβά για την εξιστόρηση της ανέγερσης και άλλων έργων στις Σέρρες του Μεσοπολέμου.

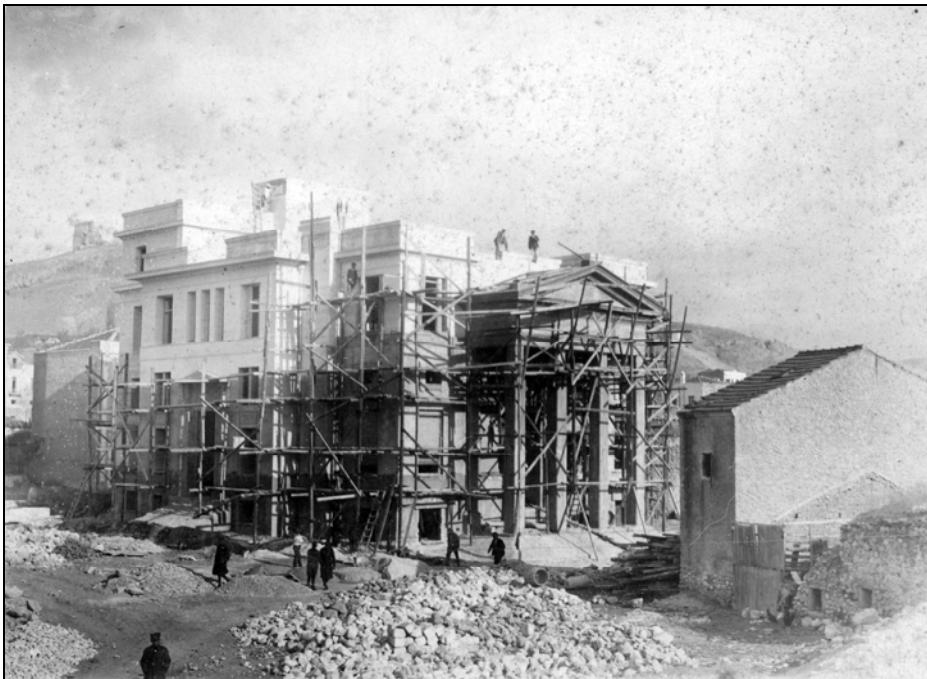
Ως παράδειγμα αναφέρω μια επιστολή του τότε Μητροπολίτη Σερρών (με ημερομηνία 17-12-1926), που με την ιδιότητα του προέδρου της διδακτηριακής επιτροπής, προτείνει στην Τράπεζα να αγοράσει ένα οικόπεδο 800 τ.μ. έναντι του υποκαταστήματος, για να ενισχυθεί με τα χρήματα της αγοράς η ανέγερση νέων διδακτηρίων στην πόλη ή το αίτημα του ιδίου να τους παραχωρηθεί δωρεάν η ξυλεία που χρησιμοποιήθηκε ήδη στις σκαλωσιές της Τράπεζας, ώστε να επαναχρησιμοποιηθεί στο ανεγειρόμενο την ίδια εποχή Γυμνάσιο Αρρένων Σερρών. Στο πρώτο αίτημα του Μητροπολίτη Κωνσταντίνου απαντά η Τράπεζα με επίσκεψη του Ζουμπουλίδη, που μετά την αυτοψία και εξετάζοντας τη σχέση προσφερόμενης τιμής και θέσης του οικοπέδου αναφέρει στο κεντρικά γραφεία ότι «η προσήκουσα αξία του περί ου πρόκειται γηπέδου» δεν είναι κάτω από 400 δρχ. ανά τετραγωνικό, όμως αξίζει να το πάρουμε και στην τιμή των 500 δρχ., γιατί λόγω της ανέγερσης του δικού μας μεγάρου «το οικόπεδο θα πάρει αξία» και άρα θα μπορέσουμε να το μεταπουλήσουμε εύκολα. Στο δεύτερο αίτημα του Μητροπολίτη η Τράπεζα απαντά με την δωρεάν παραχώρηση της ξυλείας, επιβεβαιώνοντας τον διπλό οικονομικό και κοινωνικό ρόλο της.

Το πλούσιο φωτογραφικό αρχείο του Ισηγόνη στο Ι.Α./Ε.Τ.Ε. περιέχει μεταξύ των άλλων και τριάντα επτά (37) φωτογραφίες, με θέμα το υποκατάστημα των Σερρών. Σε μερικές από αυτές διαφαίνονται στο βάθος μισοτελειωμένες κατασκευές στην πυρίκανστο, προϋπάρχουσες που εξαφανίστηκαν στη συνέχεια και η κορυφή δύο τρούλων σε ερειπιώδη κατάσταση, πιθανότατα του οθωμανικού λουτρού της αγοράς (Εσκή Χαμάμ). Από το σπάνιο αυτό φωτογραφικό αυτό υλικό, ορισμένες αδημοσίευτες φωτογραφίες παρουσιάζουμε στην παρούσα εργασία, ενώ άλλες δημοσιεύτηκαν στο β' τόμο της Εικονογραφημένης Ιστορίας των Σερρών (1995).

¹ Σε ένα σημείωμα με ημερομηνία 17 Σεπτεμβρίου 1927 ο Αιγίδης αναφέρει ότι εκπόνησε τα σχέδια αποτύπωσης «της εν Θεσσαλονίκη οικοδομής (άλλοτε Ναυτικής Βάσεως): υπόγειον, ισόγειο, ανώγειον, σοφίται και τομή μετά τοπογραφικού διαγράμματος».

Εικ. 12:. Πάνω: διακρίνονται οι υπάρχουσες οικοδομές στην ανατολική πλευρά του οικοπέδου.
Κάτω: διακρίνονται οικοδομές στη βορεινή πλευρά/ μεταξύ των οποίων και νεο-ανεγερθείσα
καπναποθήκη (αρχείο Ιω. Ισηγόνη, Ι.Α./Ε.Τ.Ε)

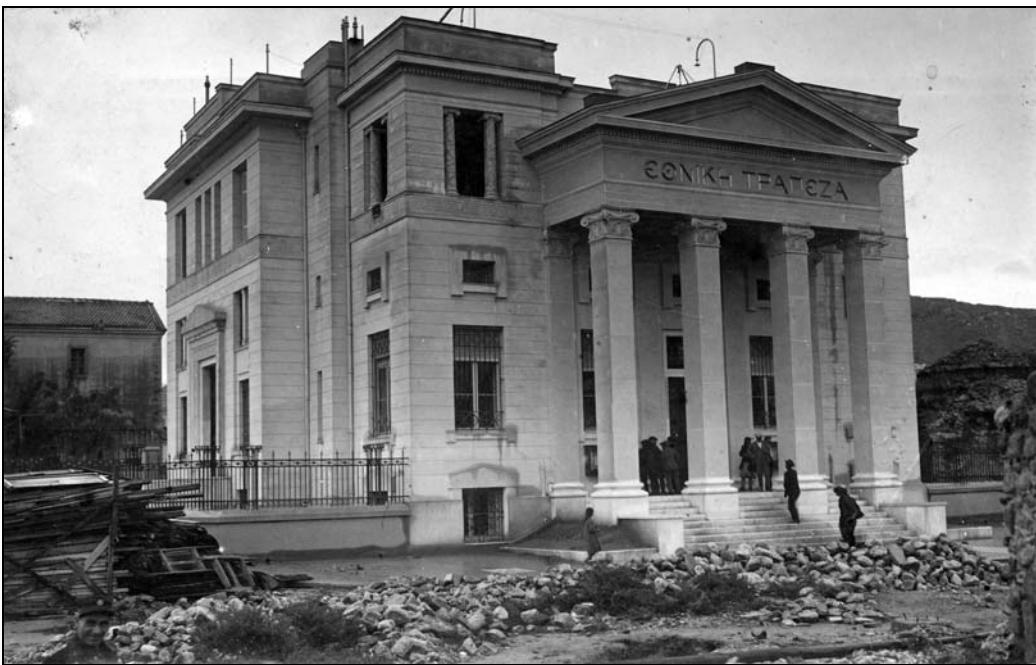
Εικ. 13: Το κτίριο κατά τη διάρκεια της ανέγερσης (αρχείο Ιω. Ισηγόνη/Ι.Α./Ε.Τ.Ε)

8. Επιτέλους τα εγκαίνια: Ιούνιος 1927

Όσο το κτίριο προχωρά προς το τέλος του, το άγχος και η ένταση της πρώτης χρονιάς, που αποτυπωνόταν και στην επιστολογραφία του Αιγίδη, χαλαρώνει. Γράφει για παράδειγμα στις 29 Ιανουαρίου 1927 απευθυνόμενος σε προσωπικό τόνο στον διευθυντή του Ζουμπουλίδη: «Αγαπητέ μου Νίκο [Ζουμπουλίδη] ο κ. Κομιώτης [υποδιευθυντής του υποκαταστήματος] έχει εις την διάθεσίν σου ένα ωραιότατον φασιανόν αρσενικό, ζωντανόν μέχρι σήμερον, εύχομαι και ελπίζω να ζήσει για να τον ιδής και συ, άλλωστε για σένα τον προορίζει».

Όσον αφορά τα εγκαίνια, η περιγραφή στην τοπική εφημερίδα *Πρωία*, στις 16 Ιουνίου 1927 τα λέει όλα: «Από την περασμένη Κυριακή άνοιξε τις πύλες της το νέο μέγαρο της Εθνικής Τράπεζας. Η ευμάρεια και η μεγαλοπρέπεια του νέου τούτου ιδρύματός μας είναι μεγαλειώδης. Ο Διευθυντής του καταστήματος κ. Ιατρίδης πλήρης χαράς μας υποδέχεται εις το ιδιαίτερον του γραφείον και μάς λέγει: Επί τέλους δυνάμεθα να καυχηθώμεν ότι έχομεν Τράπεζαν με την κυριολεκτική σημασίαν της λέξεως (Τζανακάρης, 1995:169).

Από τότε που η πόλη των Σερρών θαύμασε την ευμάρεια και μεγαλοπρέπεια του νέου τραπεζικού υποκαταστήματος δεν άλλαξαν ευτυχώς πολλά πράγματα στο κτίριο, εξωτερικά τουλάχιστον. Μόνο κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής, την εγχάρακτη επιγραφή με την αρχαϊζουσα γραμματοσειρά, που ο ίδιος ο Αιγίδης σχεδίασε, κάλυψε βουλγαρική επιγραφή, όπως εξάλλου συνέβη και σε πολλά άλλα δημόσια κτίρια των Σερρών. Το κτίριο περιλαμβάνεται σήμερα στο αρχείο διατηρητέων κτιρίων του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ (κωδικός αρχείου 6356). Ο χαρακτηρισμός ως διατηρητέου έγινε με την αρ. 3051/α/24-10-1989 απόφαση, που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Δ' 10-02-

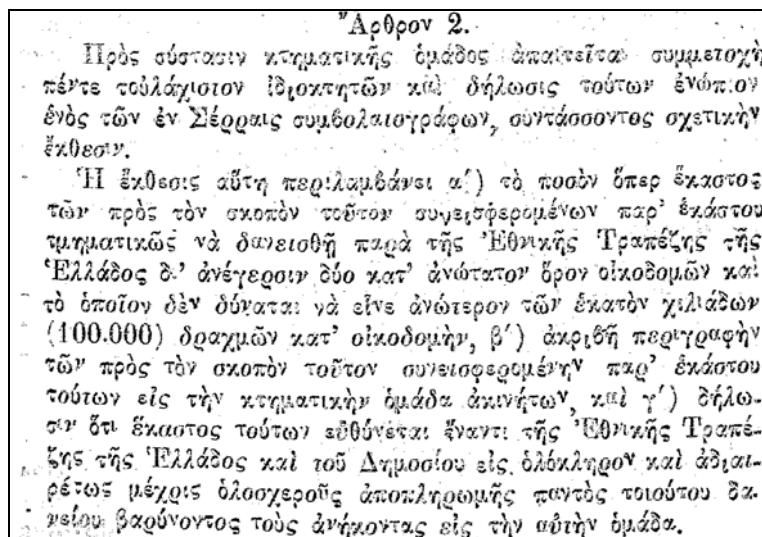
Εικ. 14: Το κτίριο πριν την ολοκλήρωση της περίφραξης. Διακρίνεται η επιγραφή με την αρχαϊκή γραφή (πηγή: αρχείο Ιω. Ισηγόνη, I.A./E.T.E.)

Εικ. 15: Η βορειοανατολική πλευρά κατά τη φάση ολοκλήρωσης του artificiel (πηγή: αρχείο Ιω. Ισηγόνη, I.A./E.T.E.)

9. Η συμβολή του υποκαταστήματος στην οικοδομική ανάπτυξη των Σερρών

Ο ρόλος της Ε.Τ.Ε. στις διαδικασίες νομισματικής ενοποίησης των «Νέων Χωρών» με το νεοελληνικό κράτος, την αποκατάσταση των προσφύγων, την χρηματοδότηση των μεγάλων υδρευτικών και αντιπλημμυρικών έργων στην περιοχή έχει εξιστορηθεί. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, το ιδιόκτητο μέγαρο της Εθνικής στα Σέρρας, το πρώτο μιας σειράς κτιρίων της Τράπεζας στο Βορειοελλαδικό χώρο (ακολούθησαν τα υποκαταστήματα στην Δράμα, Ξάνθη, Θεσσαλονίκη, Έδεσσα, Ιωάννινα, Κοζάνη, Φλώρινα κ.λπ.) αποκτά συμβολική σημασία¹. Η παρουσία του στην πυρίκαυστο ζώνη απετέλεσε το ένανσμα για την οικοδομική άνθηση που ακολούθησε, χώρια που διευκόλυνε με δάνεια τους ιδιοκτήτες οικοπέδων στην πυρίκαυστο. Αναφέρομαι στον Νόμο 3323/ΦΕΚ (Α) 113 της 6-5-1925 «περί χορηγήσεως υπό της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος δανείων προς τας κτηματικάς ομάδας Σερρών», σύμφωνα με τον οποίο οι ιδιοκτήτες οικοπέδων στην πυρίκαυστο μπορούσαν να δανειστούν από την Εθνική Τράπεζα (μετά την σύσταση συνεταιρισμού τουλάχιστον πέντε ιδιοκτητών) για να ανεγείρουν δύο κατ' ανώτατο όριο οικοδομές μέχρι 100.000 δρχ. ανά οικοδομή. Επομένως η οικοδομική έκρηξη που παρατηρήθηκε τα επόμενα χρόνια στην πόλη θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οφείλονταν κατά ένα μέρος και σε αυτές τις οικονομικές τραπεζικές διευκολύνσεις. Μια έρευνα βέβαια στους δανειολήπτες της εποχής θα αποκάλυπτε πολλά περισσότερα για την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των Σερρών του μεσοπολέμου.

Εικ. 16: Απόσπασμα του Ν.3323/ΦΕΚ (Α) 113 /6-5-1925 «περί χορηγήσεως υπό της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος δανείων προς τας κτηματικάς ομάδας Σερρών»

¹ Ιδιόκτητα κτίρια στην πόλη των Σερρών πριν τον εμπρησμό του 1913 είχαν η Οθωμανική Τράπεζα πίσω από το σημερινό Δημαρχείο (λειτούργησε αργότερα ως Ωδείο και καταστράφηκε από πυρκαϊά το 1935), η Τράπεζα Αθηνών (ανεγέρθηκε το διάστημα 1909-1913 και βρισκόταν στην πλατεία του παλιού Δημαρχείου) και η Βουλγαρική Τράπεζα απέναντι από την Τράπεζα Ανατολής, περίπου στην σημερινή οδό Νέστορος Φωκά. Όσον αφορά την Τράπεζα Ανατολής, αυτή εγκαταστάθηκε το 1909 σε ένα επιβλητικό μόλις αποπερατωθέν ενοικιασμένο κτίριο (ιδιοκτησίας Ιωάννη Δήμητσα) στην διασταύρωση περίπου των σημερινών οδών Κωνσταντινουπόλεως και Νέστορος Φωκά (Χεκίμογλου, Καριζώνη, 1994 και Αψηλίδης, 1996).

Μέσα σ' αυτόν τον οικοδομικό πυρετό, ο Αιγίδης παράλληλα με την απασχόλησή του στην Τράπεζα αναλαμβάνει την ανέγερση της γειτονικής οικοδομής του γιατρού Χρ. Παπαβασιλείου (1928). Ένα προσεγμένο διώροφο κλασικιστικό κτίριο με κομψές αναλογίες και κατασκευαστικές λεπτομέρειες. Λέγεται, ότι η αρχιτεκτονική μελέτη που εκπόνησε, αποτέλεσε το αντίδωρο της θεραπευτικής αγωγής που δέχτηκε από το γιατρό, όταν ασθένησε σοβαρά κατά την παραμονή του στις Σέρρες. Παρόμοια τακτική (παράλληλης ανάληψης ιδιωτικού έργου) εντοπίστηκε και στην περίπτωση του αρχιτέκτονα της Τράπεζας Αριστοτέλη Βάλβη, που επιβλέποντας την ανέγερση του υποκαταστήματος στην Φλώρινα, έκτισε παράλληλα και την κατοικία Μόδη (Ζαρκάδα, 2004).

Αντί επιλόγου

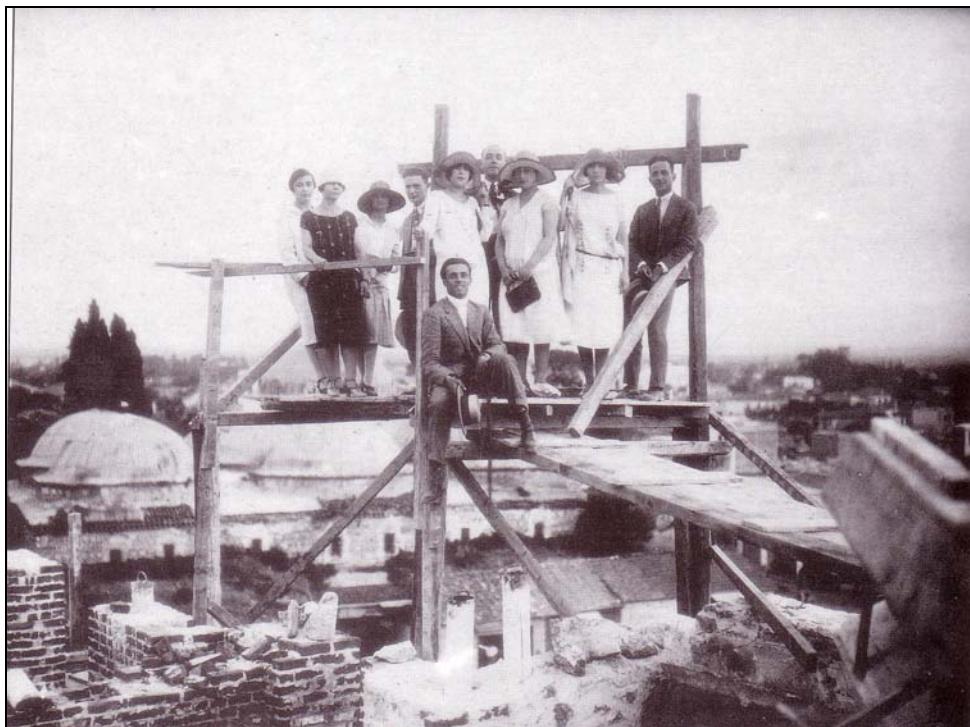
Κλείνοντας την περιπλάνησή μας στα εννέα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης της Εθνικής Τράπεζας στην πόλη των Σερρών (1918-1927) ας ανακεφαλαίωσουμε τους δύο άξονες της προσέγγισής μας. Πρώτον, επιχειρήθηκε ο εντοπισμός της αρχικής εγκατάστασης, και οι μετέπειτα διαδικασίες αγοράς του οικοπέδου και ανέγερσης του υποκαταστήματος. Έγινε ανάλυση της τυπολογίας και της μορφολογίας του και αναδύθηκαν στοιχεία για τους προμηθευτές των υλικών και του εξοπλισμού του. Συμπληρώθηκε έτσι με το παράδειγμα των Σερρών μια συζήτηση που έχει ανοίξει για την αρχιτεκτονική σημασία της οικοδομικής δραστηριότητας της Ε.Τ.Ε κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου¹. Δεύτερον, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στους βασικούς συντελεστές του έργου: τον συντονιστή του έργου Νικόλαο Ζουμπουλίδη, τον πολιτικό μηχανικό Ιωάννη Ισηγόνη και κυρίως τον επιβλέποντα του έργου αρχιτέκτονα Ξενοφάνη Αιγίδη. Σημειωτέο ότι και οι τρεις τους συνδέονταν με φιλία και υπήρχαν από τους πρώτους οικιστές της Φιλοθέης, του συνεταιριστικού προαστίου των υπαλλήλων της Εθνικής Τράπεζας, για την υλοποίηση του οποίου εργάστηκε επί μακρόν ο Νικόλαος Ζουμπουλίδης.

Επικεντρωθήκαμε στους πρωταγωνιστές /μηχανικούς και στις μικρές ιστορίες πίσω από αυτούς. Για παράδειγμα γιατί έμεινε ο Αιγίδης στις Σέρρες και δεν μετακινήθηκε στη Ξάνθη, όπου είχε αναλάβει από το 1928 την ανέγερση του εκεί υποκαταστήματος; Δεν ήταν μόνο η ανέγερση της οικίας Παπαβασιλείου η αιτία. Σε μια επιστολή του προς τον Ισηγόνη, διαβάζουμε: «Αγαπητέ Γιάννη, προχθές έλαβα το συγχαρητήριο τηλεγράφημά σου και γέλασα με τους φίλους [25 Αυγούστου 1928]. Και σ' ένα άλλο σημείωμα με ημερομηνία 13 Σεπτεμβρίου 1928: Χαιρετισμούς σε όλους σας από την Αρτέμιδα»².

¹ Με την ανέγερση των υποκαταστημάτων ασχολήθηκαν η Αναστασία Τζάκου (1984), ο Νικόλαος Χολέβας (1992), ο Διον. Βλαχόπουλος (1995), η Έλλη Γεωργιλά (1995), η Αγγελική Τσίγκου (2001/για το υποκατάστημα στο Βαθύ της Σάμου), ο Ζήσιμος Συνοδινός (2003) και η Χριστίνα Ζαρκάδα (2004) και γράφουσα για το υποκατάστημα Δράμας (2006).

² Ο Ε. Αιγίδης παρέμεινε στην Ε.Τ.Ε μέχρι το 1930 επιβλέποντας τα υποκαταστήματα Αλεξανδρούπολης, Καβάλας, Ξάνθης και Δράμας. Το 1930 μεταπήδησε στο τμήμα κτιρίων της Τράπεζας της Ελλάδος «καταλαβών διαδοχικώς τας θέσεις αναπλήρωτού αρχιμηχανικού και αρχιμηχανικού». Με την ιδιότητά του αυτή εκπόνησε μελέτες των υποκαταστημάτων της Τράπεζας της Ελλάδος σε διάφορες πόλεις και επέβλεψε την ανέγερσή τους στην Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Καβάλα, Αγρίνιο κ.λπ. Το 1946 αποχώρησε από την Τράπεζα Ελλάδας και ίδρυσε Τεχνική Εταιρεία με την επωνυμία «Ε. Αιγίδης και Υιός», αναλαμβάνοντας αρχιτεκτονικές

Υπό το πρίσμα της τελευταίας αυτής φράσης, ας ανατρέξουμε πάλι στις φωτογραφίες με τις νεαρές δεσποινίδες με τα μοντέρνα φορέματα, που φωτογραφίζονται άφοβα πάνω στις σκαλωσιές δίπλα στους κομψά ντυμένους επιβλέποντες του έργου (εικ.19). Εν τέλει ο Αιγίδης δεν άφησε στην πόλη των Σερρών μόνο δύο θαυμάσια κτίρια. Πήρε και κάτι. Πήρε ως σύζυγο την Σερραία Άρτεμις Νικολαϊδου¹. Την μητέρα του γιου του Ιωάννη, που γεννήθηκε τον Γενάρη του 1928, λίγους μήνες δηλαδή μετά την ολοκλήρωση του έργου. Του Ιωάννη Ξ. Αιγίδη, που αρχιτέκτονας και αυτός στέλνει στις αρχές της δεκαετίας του 1990 γράμμα συμπαράστασης στους διαμαρτυρόμενους πολίτες της πόλης ώστε να μην αλλοιωθούν τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του κτιρίου κατά την επιχειρούμενη τότε ριζική ανακαίνιση του μεγάρου.

Εικ. 17: Φωτογραφία στις σκαλωσιές του κτιρίου. Στο βάθος διακρίνεται ο μολυβδοσκέπαστος θόλος του Μπεζεστενίου (Τζανακάρης, 1995: 168)

Το κτίριο άλλαξε ριζικά κατά το διάστημα 1990-1992 ως προς την εσωτερική του διαρρύθμιση: καταργήθηκε η κατοικία του διευθυντή και στον όροφο επεκτάθηκαν οι εργασίες της Τράπεζας, αντικαταστάθηκε το δρύινο δάπεδο του ορόφου, τα ξύλινα κουφώματα κ.λπ. Όμως χάρη και στην κινητοποίηση μερίδας Σερραίων πολιτών διατήρησε τουλάχιστον τα εξωτερικά αρχιτεκτονικά του στοιχεία παραμένοντας μέχρι σήμερα ένα από τα επιβλητικότερα κτίρια της πόλης των Σερρών.

μελέτες και κατασκευές (η διεύθυνση του γραφείου ήταν στην οδό Σταδίου 29, τηλ. 21930). Κατοικούσε στην Φιλοθέη.

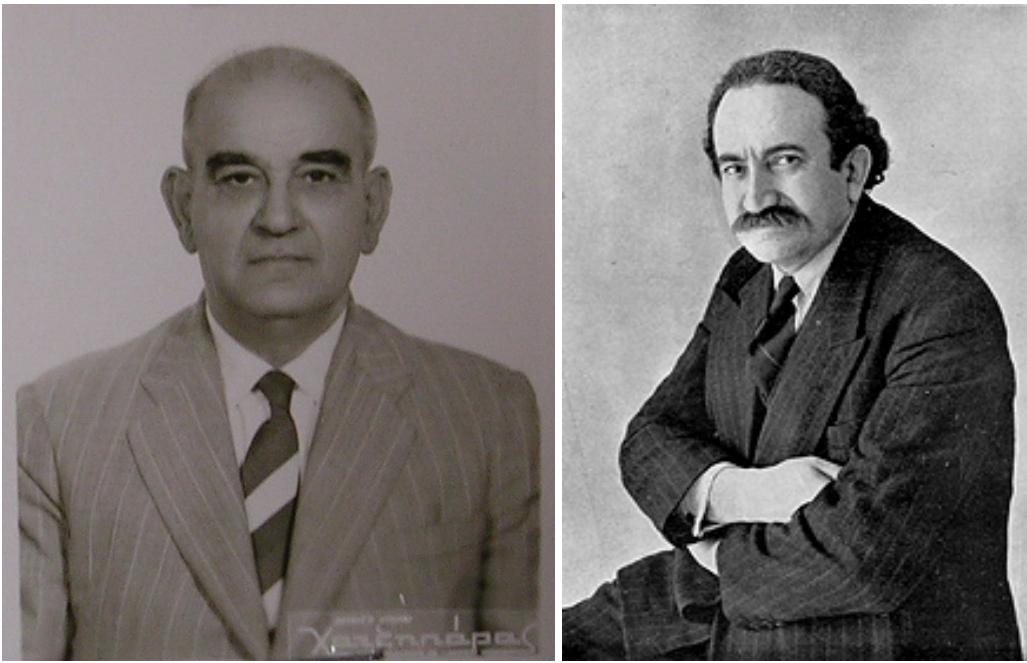
¹ Συνέντευξη με τον ανηψιό του, Ιωσήφ Α. Αιγίδη, πολιτικό μηχανικό, Αθήνα 17-03-2006.

Εικ. 18: Η βορινή όψη (αριστερά). Ο βορινός εξώστης σε συνέχεια της τραπεζαρίας της κατοικίας του διευθυντή (δεξιά)

Εικ. 19: Η βορινή όψη σε φωτογραφία αρχείου (Ι.Α/Ε.Τ.Ε)

Εικ. 20: Αριστερά: ο Ξενοφάνης Αιγίδης σε μεγάλη ηλικία (πηγή: αρχείο μελών Τ.Ε.Ε.). Δεξιά: ο Νικόλαος Ζουμπουλίδης (πηγή: Λεύκωμα Τράπεζας της Ελλάδος, 1938)

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το προσωπικό του Ιστορικού Αρχείου της Ε.Τ.Ε, τον Ιωσήφ Α. Αιγίδη (ανιψιό του Ξ. Αιγίδη), τα Γ.Α.Κ Σερρών και την κα Εφη Παπαβασιλείου-Νότα για τις πληροφορίες και το υλικό και που μου διέθεσαν.

Πηγές

- I.A./E.T.E, A1/Σ37/Y18 (1919-1927), φάκ. 1-11 (υποκατάστημα Σερρών).
- I.A./E.T.E, A3/Σ19/Y1 (φωτογραφικό αρχείο Ιω. Ισηγόνη)
- I.A./E.T.E, A3/Σ1/Y1 (φάκ. Ιω. Ισηγόνη)
- I.A./E.T.E, A1/Σ37/Y106/φάκ 1-10 (αρχείο προϊσταμένου Τ.Υ.)
- Γ.Α.Κ. Σερρών (φάκ. συμβολαιογράφου Κωνστ. Τριανταφυλλόπουλου)
- ΦΕΚ 40/A/23-02-1924
- N.3323/ΦΕΚ (Α)/113/6-5-1925
- Συνέντευξη με Ιωσήφ Α. Αιγίδη (17-3-2006)
- Επιτόπια τεκμηρίωση
- Βιογραφικό Λεξικό, έκδοση περιοδικού «Αρχιτεκτονική», Αθήνα 1961, λήμμα Ξ. Αιγίδης, σ.5.
- Αρχείο μελών Τ.Ε.Ε.

Βιβλιογραφία

- Αλβανούδης Εμμ., «Το υποκατάστημα της Ε.Τ.Ε. Σερρών», *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο (ΠΗ)*, 14 (1988) 125-136.
- Αψηλίδης Ν. Γ., «Το πρακτορείο της Τράπεζας της Ανατολής στις Σέρρες: Μια Ελληνική Τράπεζα των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας», περ. *ΣΙΡΙΣ*, 5 (1996) 33-75.
- Βλαχόπουλος Α. Διον., «Η αρχιτεκτονική των κτιρίων της Εθνικής Τράπεζας κατά την περίοδο του Μεσοπόλεμου» στον τόμο *To κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στην πλατεία Ελευθερίας της Θεσσαλονίκης. To χρονικό της ανέγερσης (1928-1933) και η ιστορία των χώρων* (κατάλογος έκθεσης Ε.Τ.Ε.-Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος), Θεσσαλονίκη 1995.
- Βλαχόπουλος Α. Διον., «Η αρχιτεκτονική των κτιρίων της Εθνικής Τράπεζας κατά την περίοδο του Μεσοπόλεμου», περ. *Εμείς και η Τράπεζα* (1995).
- Γεωργιλά Ελλη, «Το κτίριο της Ε.Τ.Ε στην πλατεία Ελευθερίας Θεσσαλονίκης. Οι εκπλήξεις της θεμελίωσης και το χρονικό της ανέγερσης 1928-1933» στο συλλογικό τόμο *To κτίριο της Εθνικής Τράπεζας στην πλατεία Ελευθερίας της Θεσσαλονίκης. To χρονικό της ανέγερσης (1928-1933) και η ιστορία των χώρων* (κατάλογος έκθεσης Ε.Τ.Ε.-Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος), Θεσσαλονίκη 1995.
- Ζαρκάδα-Πιστιόλη Χρ., «Το κτήριο της Εθνικής Τράπεζας στη Φλώρινα και η παρουσία του αρχιτέκτονα Αριστομένη Βάλβη στην πόλη», *Μνημείο και Περιβάλλον* 8 (2004) 79-96.
- Ισηγόνη Ε., Ισηγόνη Μ., *Η οικογένεια Μιχαλάκη Ισηγόνη της Σμύρνης*, Αθήνα 1995.
- Μπίρης Μ., Καρδαμίτση-Αδάμη Μ., *Νεοκλασική Αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, 2001, σσ. 256-257.
- Συνοδινός Ζήσιμος, «Το κτήριο του υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας στη Ζάκυνθο και οι σεισμοί του 1953» περ. *Εμείς και η Τράπεζα*, 22 (2003) 28-31,
- Σφήκα-Θεοδοσίου Αγ., «Η ίδρυση υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος στη Θεσσαλονίκη και οι Ελληνοβουλγαρικές σχέσεις (1912-1930)», *Μακεδονικά* 27 (1990) 65-67.
- Τζάκου Αν., «Η συμμετοχή των τραπεζών στην επίσημη Αρχιτεκτονική», περιοδικό *Θέματα Χώρου και Τεχνών*, 15 (1984) 74-81.
- Τζανακάρης Βασ., *Εικονογραφημένη Ιστορία της πόλης των Σερρών*, 1995.
- Τσίγκου Αγγ., «Η μαγική φρεσκάδα του παρελθόντος», περ. *Εμείς και η Τράπεζα*, 17 (2001) 7-11.
- Χεκίμογλου Ευάγγ., «Η ίδρυση του καταστήματος της Εθνικής Τράπεζας στη Θεσσαλονίκη (1913)», περ. *Εμείς και η Τράπεζα*, τχ. 17, Σεπτ. 1988.
- Χεκίμογλου Ευάγγ, Καριζώνη Αικ., «Η Τράπεζα Ανατολής στο Μοναστήρι, τα Σκόπια και στις Σέρρες. 1905-1911», *Μακεδονικά* 29 (1994)
- Χολέβας Νικ., «Ο αρχιτέκτων Νικ. Ζουμπουλίδης και το κτίριο της Ε.Τ.Ε στο Ναύπλιο», στο *Απόπειρα Λόγου και Τέχνης*, τχ.3, 1992, Ναύπλιο.